

Patrimoni

Postals de Manresa. Imatges per a la història

11. La ciutat a través d'un nou format: A.T.V. (III)

Joan Vila-Masana i Portabella

El tercer grup de postals que Àngel Toldrà i Viazó va editar l'any 1913 estava format per 9 postal, les que van del número 4202 al número 4210 de la sèrie general. Les fotografies van ser preses expressament per aquesta nova sèrie. No es va aprofitar cap dels clixés anteriors, com tampoc va fer en els postals editades dos anys abans. Aquest grup de postals no van ser impreses en taller de Barcelona, com els dos anteriors, si no que van ser impreses a Manresa. Les va editar l'impressor i llibreter manresà Josep Boixeda i Medina¹ en el seu obrador de la Baixada del Jueus número 10, abans que a l'any 1916 es traslladés al número 3 del carrer d'Urgell, en els antics locals que abans havia ocupat la "Societat Editorial Manresana" de Miquel i Cia. Aquesta manera d'editar les postals, cedint els clixés i seguint el format que havia establert en Àngel Toldrà va ser bastant usual en ell.

Aquestes postals fugen de la ciutat quotidiana i domèstica i es centren en la Manresa monumental i en els eixos de comunicació com a artèries fonamentals de l'evolució de la ciutat en un moment en què la ciutat sortia de la crisi agrícola del darrers anys del segle XIX produït per la fil·loxera i de la crisi industrial posterior de principis del segle XX a causa de la pèrdua de les colònies i per tant de la pèrdua dels mercats d'ultramar.

Figura 1.- Postal número 4202 editada per l'impressor manresà Josep Boixeda i Medina amb els clixés de l'editor barceloní Àngel Toldrà i Viazó l'any 1913 amb una vista de l'important nucli de comunicacions on arribaven les carreteres de Lleida, Barcelona, Calaf, Cardona, Solsona i l'Urgell, així com també hi passava l'intercanviador de les dues línies de ferrocarril existents a Manresa d'ample de via diferents: la del Nord i la dels Catalans. Al fons del Pont de Sant Francesc s'hi pot veure la caseta dels "burots".

Eren els moments en què Manresa prenia amb molta empena un viratge cap a posicions comercials i la ciutat esdevenia un nucli primordial en les transaccions de compra-venda dintre de Catalunya. La seva posició privilegiada en el centre del país i una visió clara dels manresans va fer que esdevinguessin un pas necessari pel trànsit de les mercaderies des del

punt de producció a les zones agrícoles, a les zones mineres i a les zones industrials de l'eix del Llobregat i de l'àrea prepirencaica cap als destins de les grans ciutats com Barcelona o per sortir a través dels ports de Barcelona i Vilanova cap a destins més llunyans.

Aquesta posició privilegiada no l'hauria pogut assolir sense una xar-

xa de ferrocarril i de carreteres on Manresa era un punt neuràlgic per on calia passar. El tren del Nord estava en funcionament des de l'any 1859 i els ferrocarrils catalans que, a poc a poc, van anar arribant als diferents indrets de l'eix del Llobregat. Així l'any 1883 arriben a Santpedor, el 1893 a Sallent i Puigreig, el 1885 a Guardiola de Berguedà, el 1897 a Olvan i el 1895 entrava en servei l'intercanviador entre l'estació del Riu dels catalans i l'estació del Nord amb ample de via diferent. També l'any 1868 es va estudiar la possibilitat de construir una línia de tren des de sant Joan de les Abadesses fins a Manresa per portar-hi el carbó que allí s'hi extreia. El 1876 es va fer un altre estudi per a construir un tren que des de Castelltallat portés el carbó de les mines que hi havia fins a Manresa i el 1882 es va fer un estudi per fer arribar el tren des de Manresa a La Seu d'Urgell.

Tots aquests anys també van avançar molt les comunicacions per carretera. L'any 1848 dins del pla de construcció de carreteres de la "Junta de Carreteres de Catalunya" de la Diputació de Barcelona es projecten tot un seguit d'actuacions per dotar a Manresa d'un eficaç xarxa d'enllaços que s'inicia el 1851 amb la construcció de la carretera de Vic que s'acabà l'any 1860 i la de Cervera a Manresa; un any després, el 1861, s'inicia la construcció de la carretera de Manresa a Cardona projectada el 1849 i el 1871 s'inicia la construcció de la carretera d'Esparreguera a Manresa que es va acabar l'any 1900.

Totes aquestes actuacions van permetre que la ciutat es dotés d'uns mitjans de comunicació que van permetre el desenvolupament de les relacions comercials comprant, venent i transportant, però sempre passant per Manresa totes les mercaderies que es produïen a la Catalunya central i la que aquesta necessitava procedents d'arreu del món. Un dels punts neuràlgics de les comunicacions d'aquesta xarxa de carreteres era el Pont de Sant Francesc, on s'unien les carreteres de Barcelona i la de Lleida amb les de Cardona, Solsona i Vic (figura 1). Al ser un punt

Figura 2.- Vista de la palanca de ferro que unia l'estació del ferrocarril del Nord amb el carrer de les Piques l'any 1913 sota la monumental vista de la Basílica de la Seu amb l'antiga porxada abans que es construís la nova i la capella del Baptisteri, obra de l'arquitecte Alexandre Soler i March. La paret del Par de la Seu servia com a suport d'un rètol publicitari dels "Magatzems El Siglo" que feia poc que s'havien establert a la ciutat, al número 31 del carrer de Sant Miquel i després es traslladarien al carrer de la Canal on hi van romandre durant més de 50 anys.

estratègic era on es situava el "burot" dels impostos del consum a l'entrada de la ciutat². A la imatge la caseta dels "burots" es pot veure a la sortida del pont i cantonada amb el Passeig del Riu. El Pont de Sant Francesc se'ns mostra amb l'antiga imatge abans de ser eixamplat a l'any 1922³ per deixar pas a dos vehicles simultàniament. Aquest pont de la imatge fotogràfica s'havia construït l'any 1891 en substitució d'una palanca de fusta que s'havia instal·lat el 1842 perquè una riuada s'havia emportat l'existent, construït l'any 1804 en el lloc de les passeretes de pedra que sempre havien existit per travessar el riu Cardener a aquella altura. En aquesta mateixa imatge s'hi pot veure el pont de l'intercanviador del ferrocarril entre l'estació del Riu del ferrocarril dels "Catalans" i el del "Nord" construït l'any 1895 per salvar l'ample de via diferent entre les dues línies de ferrocarril. Per tant aquest era un punt neuràlgic de les comunicacions de la ciutat i de la Catalunya central.

Aquest va esdevenir l'únic pas per on travessar el riu Cardener a l'altura

de Manresa pels carros i després pels vehicles motoritzats en lloc del Pont Vell. Aquesta preferència venia donada per les dificultats que representava pels vehicles les costerudes pendent del pont Vell. L'altre pont que existia aleshores era la palanca de ferro que unia l'estació del Nord amb el carrer de les Piques (figura 2). La imatge dels viatgers que arribaven a la ciutat era la vista majestuosa que tenien de l'edifici de la basílica de la Seu des d'aquest pont i evidentment aquest era un magnífic lloc per situar-hi publicitat. Sota la barana del Parc de la Seu i sobre les roques del conegut del riu s'hi va instal·lar el rètol on s'anunciaven els "Magatzems El Siglo" que a Manresa es trobaven situats al carrer de Sant Miquel número 31 i després a l'any 1919 es van traslladar al carrer de la Canal fins l'any 1976. La basílica de la Seu encara no tenia la Capella del Baptisteri ni la porxada de ponent amb les escalinates disseny de l'arquitecte Alexandre Soler i March.

Una altre vista editada per Toldrà en aquest tercer grup de postals és la vista d'un altre edifici emblemàtic de

Figura 3.- L'edifici conegut popularment com a "Casa Caritat" construït entre els anys 1855 i 1859 pel mecenatge del fabricant tèxtil manresà Francesc Cots i Argullol amb destí a la residència i educació dels infants orfes de la ciutat. Al costat esquerre i al fons de la vista fotogràfica, es pot observar l'escola de pàrvuls del "Sagrat Cor" obra modernista d'Alexandre Soler i March. Es va construir l'any 1911 per a l'ensenyament primari de nens. Aquest edifici era conegut com "El Xalet" pel seu aspecte.

la ciutat construït entre els anys 1855⁴ i 1859⁵ (figura 3) gràcies al mecenatge de l'industrial manresà Francesc Cots i Argullol⁶ que tenia la fàbrica tèxtil al Passeig del Riu⁷. Aquest edifici es va fundar per donar acollida als infants orfes de la ciutat amb una cabuda de 200 infants d'ambdós sexes. L'edifici era obra de l'arquitecte barceloní Antoni Rovira i Trias i també hi acollia una escola de nenes a càrrec de les monges Carmelites de la Caritat de Santa Joaquina de Vedruna. Aquest edifici va tenir una transformació inaugurada el 8 de juny de l'any 1913 obra de l'arquitecte Alexandre Soler i March gràcies

al llegat del matrimoni format per Ramon Soler i Trias amb Rosa Fabrès i Ràfols. L'obra va consistir en una rehabilitació, reforma, modernització i embelliment de l'edifici originari. El seu aspecte va canviar externament amb l'afegit dels nous ampits de les finestres, el nou campanar i el timpà, així com l'afegit dels escuts que adornen la porta principal.

L'establiment que encara estava sota el govern de l'ordre religiosa de les Carmelites de la Caritat van ampliar l'oferta educativa de la ciutat amb una nova escola construïda en els terrenys que envoltaven l'edifici de Casa Caritat pel costat del que és

ara el carrer Verge de l'Alba (que aleshores s'anomenava carrer de la Caritat). Aquesta escola era coneguda popularment amb el nom de "El Xalet" degut a la seva forma que s'assemblava a un xalet modernista més que a una escola, encara que el seu nom oficial i el que hi havia a l'edifici era el de "Colegi de Parvuls del Sagrat Cor". Era obra del mateix arquitecte manresà que va fer les obres de millora de Casa Caritat, n'Alexandre Soler i March. L'escola era un edifici arquitectònicament molt interessant com a edifici i com a obra modernista, però avui malauradament desaparegut. Va entrar en funcionament l'any 1911 i estava destinat a parvulari de nens. L'edifici de l'escola es pot veure al fons de la vista fotogràfica de la postal de Casa Caritat (figura 3).

Figura 4.- Vista de l'antiga capella de Nostra Senyora de la Guia abans del seu trasllat al nou emplaçament degut a la construcció de la segona via del ferrocarril del Nord. Aquesta capella ja havia patit un altre trasllat per la construcció de la primera via del mateix ferrocarril l'any 1856. La vista fotogràfica es va editar en una postal que l'editor barceloní Àngel Toldrà i Viazó va treure l'any 1907 sota el nom genèric de "SAN IGNACIO EN MANRESA". Aquest editor va ser el primer en publicar una sèrie de postals de temàtica ignasiana dirigida als viatgers que venien a la ciutat. Després va ser una temàtica abundantment repetida.

Figura 5.- La columnata que l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa va pensar per aguantar l'edifici de la residència de la tercera provació i, al mateix moment, salvar la bauma rocosa. Aquesta obra va ser iniciada el 27 de juliol de 1894 i acabada el 21 de setembre de 1896, dos anys després, el que demostra la celeritat en què es va portar a terme. Aquesta era la primera vegada que aquesta vista s'editava amb postals. Després molts altres editors l'han incorporat a les seves vistes.

Àngel Toldrà era un viatger infatigable, anava amunt i avall per tot arreu buscant els racons més adients i els enfocaments més atractius per poder-los traduir en una vista fotogràfica per una de les seves postals. Aquesta manera d'anar per tot el territori li va donar una visió que els va fer precursor en alguns aspectes. A Manresa es va adonar que el complex de Sant Ignasi (l'església, la Cova, la residència, etc.) eren un bon argument per atreure a molta gent i que era un bon motiu per aconseguir que es viatgés a Manresa per a veure-ho. Va pensar que els viatgers, per motius religiosos o artístics, voldrien venir a veure aquest complex i que els agradaria poder-se emportar un record d'aquests llocs per poder-ho ensenyar, i quina és la millor manera de fer-ho si no que amb vistes fotogràfiques del complex.

Ràpidament va pensar que la manera més adequada era editant una sèrie de postals que gressin al voltant

del lloc i així va editar una sèrie dedicada únicament a Sant Ignasi. Va néixer la primera sèrie de postals de temàtica ignasiana que s'ha prodigat durant molts anys i encara actualment se'n editen. D'aquesta manera Toldrà va editar l'any 1907 una sèrie de 10 postals en fototípia, de la mateixa qualitat, que la sèrie general dedicada únicament a temàtica ignasiana i titulada "SAN IGNACIO EN MANRESA". La sèrie tenia la particularitat que la numeració era en números romans.

Entre elles cal destacar la imatge del pont Vell i de la capella de Nostra Senyora de la Guia (figura 4) en el seu antic emplaçament al costat de la creu de la Guia, que en la vista és anomenada com a creu del Cardener. Aquesta creu de terme era coneguda popularment com a creu del pont Vell i segons Joaquim Sarret i Arbòs ja existia l'any 1501 quan es va fer la marca del a Batllia de Manresa⁸. Aquesta creu va caure per un cop de

vent l'any 1911 i un any després, el 24 de gener de 1912, va ser reposada per la Companyia de Jesús que tenien cura de tot el que estava relacionat amb la vida de Sant Ignasi de Loiola. La capella de Nostra Senyora de la Guia que es veu sota l'arcada principal del Pont Vell no és la capella original, doncs aquesta capella ha sigut el cas més paradigmàtic de tots els edificis manresans. Durant la seva llarga vida –es va construir l'any 1488– ha sofert dos trasllats. Un primer trasllat va ser realitzat a finals de juny de l'any 1856 quan es va traslladar a la Cova de Sant Ignasi i es va començar el seu enderrocament i el 23 de març de 1862 es va tornar a obrir al culte a l'haver-se construït una nova capella (la que es veu en la postal) motivat perquè la via del ferrocarril del Nord de Barcelona a Manresa passava precisament per on es trobava situada.

El segon trasllat també va ser causat pel ferrocarril del Nord al passar

d'una via a una via doble. Aquesta capella, situada com es veu en la postal a prop del pont Vell i al costat de l'antic camí de Montserrat, es novament enderrocada l'any 1921 per deixar passar la segona via del tren i es va tornar a construir una mica més amunt pagada per la Companyia de Jesús. Va ser inaugurada durant les festes del IV centenari de l'arribada de Sant Ignasi el 12 de març de 1922.

Una altra vista ignasiana d'aquesta sèrie és la de les robustes columnes que, salvant la bauma, fan d'estructura per a les plantes de l'edifici de la residència "Casa de tercera provació" dissenyada per l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa (figura 5). Les obres van començar el 27 de juliol de 1894 i es van acabar el 21 de setembre de 1896, pagades per Dolors Serra i de Chopitea, vídua de Pons. Aquesta vista de les columnes de la Cova i del camí a la Cova va ser la primera vegada que s'editava com a postal.

Una altre novetat, en l'edició de postals de Manresa, que va fer Àngel Toldrà amb el llibreter manresà Conrad Subirà, va ser l'edició d'una postal de grandària de 56 x 9 cm, quatre vegades més gran que les postals que s'editaven. És la primera vegada que s'editava una postal de més grandària que les usuals a l'època. En realitat, era com quatre postals unides, una a continuació de l'altra, per poder reproduir una vista general i panoràmica de la ciutat. Després serà seguit per molts altres editors. Aquesta vista va ser editada l'any 1906 amb una clixé de la ciutat vista des del Puig de santa Caterina i és una autèntica joia fotogràfica feta aquells anys (figura 6).

La vista de Manresa està centrada en la fàbrica tèxtil de "Cal Cots" i el carrer de Llops, arribant fins a l'estació de ferrocarril del Riu i el gasòmetre pel costat de ponent i fins a la fàbrica del Pont vell perl costat de llevant. En la imatge s'aprecia clarament el "skyline" de la ciutat de principis de 1900. Destaca per sobre la resta d'edificis la basílica de la Seu, amb l'antiga porxada de ponent, l'església de Nostra Senyora del Carme, el convent de les Saleses i el complex de la Cova de Sant Ignasi.

NOTES

1. En Josep Boixeda i Medina va començar amb una petit local de subscripcions al carrer del Born on el trobem establert l'any 1883 i després l'any 1896 va comprar la impremta que Lluís Fàbregas tenia a la Baixada dels Jueus, on s'hi va establir.
2. Aquest impost els cobrava la hisenda municipal i gravava els aliments que s'entraven a les ciutats.
3. Es va aprofitar aquesta obra d'eixamplament del pont per instal·lar-hi les baranes metàl·liques de protecció que encara existeixen actualment.
4. La primera pedra es va posar el dia 1 de maig de l'any 1855.
5. La inauguració va tenir lloc el dia 31 d'agost de 1859 en presència del Bisbe de Vic, n'Antoni Palau, encara que sobre la columnata de la porta d'entrada hi haguí la data de 1858 (MDCCCLVIII) que va ser la data de l'acabament de l'obra.
6. Francesc Cots i Argullol va néixer a Manresa el 19 de novembre de 1819 i va morir molt jove als 34 anys, el dia 1 de maig de 1854 sense veure el resultat del seu mecenatge que l'encarregà al seu pare Miquel Cots i Enrich.
7. La fàbrica tèxtil de "Cal Cots" va ser fundada l'any 1805 al costat del riu Cardener per aprofitar les seves aigües com a força motriu i era propietat de la societat formada per "Cots, Solà, Soler i Comas" que a la seva vegada n'eren titulars en

Francesc Cots i Bonell (avi de Francesc Cots i Argullol), Ramon Solà i Colldeforns, Ignasi Soler i Ribot, i Joan Comas i Abadal.

8. Sarret i Arbós, Joaquim; "Les creus de pedra del terme de Manresa", Manresa, 1911, p. 10.

BIBLIOGRAFIA

- Bassegoda, Bonaventura; "La Cova de Sant Ignasi", Angle Editorial i Fundació Caixa de Manresa, Col·lecció Patrimoni Artístic de la Catalunya Central, número 2, Manresa, 1994, p. 100 (AJVMP).
- Boix Felip, Ernesto: "Catàleg de targetes postals de Barcelona. A. T. V. Angel Toldrà Viazó", Sabadell, 2002, p. 699 (AJVMP).
- Cornet i Mas, Gaietà, "Guia del viajero en Manresa y Cardona", Imprenta de Vicente Magriñá, Barcelona, 1860, p. 432 (AJVMP).
- Gasol i Almendros, Josep Maria, "La Galería de Manresans Il·lustres", Ajuntament de Manresa, 1988, p. 50 (AJVMP).
- "Història de la Ciutat de Manresa. 1900 - 1950", 3 volums, Caixa de Manresa, Manresa, 1991. (AJVMP).
- Plànol de la ciutat de Manresa, a la "Geografia General de Catalunya", A. Marin, Barcelona, 1903. (AJVMP).
- Sarret i Arbós, Joaquim; "Les creus de pedra del terme de Manresa", Impremta de Sant Josep, Manresa, 1913, p. 42 (AJVMP).
- Sarret i Arbós, Joaquim; "Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa", Manresa, 1923, p. 298. (AJVMP).
- Sarret i Arbós, Joaquim; "Història religiosa de Manresa. Esglésies i convents", Manresa, 1924, p. 300. (AJVMP).
- Solà i Abadal. Josep; "Breve reseña histórica de la Iglesia de Nuestra Señora de la Guía que se venera en la ciudad de Manresa", Imprenta de Pablo Roca, Manresa, 1864, p. 80 (AJVMP).

Joan Vila-Masana i Portabella

Col·leccionista i estudiós

Figura 6.- Primera vista panoràmica de Manresa editada en grandària quàdruple l'any 1906 per l'editor barceloní Àngel Toldrà i Viazó en col·laboració amb el llibreter i també editor de postals Conrad Subirà. La vista agafa la ciutat des de l'extrem de ponent amb el gasòmetre i l'estació del Riu dels ferrocarrils Catalans fins a llevant amb el pont Vell i la fàbrica tèxtil situada al seu costat.